

ELŐSZÓ

A Történettudományi Intézet fennállásának (a jogelőddelel együtt) immár több mint nyolc évtizede alatt mindig kiemelt feladatként kezelte – a meghatározó alap kutatások folytatása mellett – a magyar történelem nagyszabású, a szakmai közegen túl a történelem iránt érdeklődő olvasóközönség számára is fontos és iránytűként szolgáló művek kiadását. A nagy szintéziseknek és történeti kézikönyveknek Magyarországon, akárcsak Európa többi országában, komoly hagyománya van, a nemzeti keretek között szervezett történeti kutatástól ezt általában nemcsak a fenntartók, hanem a társadalom is elvárja. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a történetírás paradigmaváltásai, globalizációja, a projekt- és pályázatalapú kutatásszervezés nagyon határozottan szembemennek ezekkel a grandiózus, mindenekelőtt stabilitást és kiegyensúlyozott feltételeket igénylő vállalkozásokkal. Másrészt az említett szemléletváltozás és az online tartalmak egyre szélesebb köre sokszor feleslegessé és már születése pillanatában idejétmúlttá tesz bizonyos típusú lexikális műveket és szintéziseket.

A változások a Történettudományi Intézet elmúlt két évtizedének életét és munkáját is meghatározták. Míg az 1960-as évektől egészen az 1990-es évekig a nagy összefoglalók és kézikönyvek (például az úgynevezett „tíz kötetes” *Magyarország története*, *Magyarország történeti kronológiája*, illetve az éppen csak megkezdett *Magyarország története térképeken elbeszélve*) álltak az intézeti munkaterv központjában, addig ezek a vállalkozások az 1990-es évektől kezdve egyre jobban háttérbe szorultak. A pályázatok mentén mindinkább kutatócsoportokra tagolódó intézetben, a nemzetközi tudományosságban is erősen megkérdőjelezett érvényességű nagy összefoglalások készítésére egyre kevesebb idő, energia és szándék mutatkozott.

A változások ugyanakkor nem jelentik, hogy ezt a műfajt és feladatvállalást örökre száműznünk kell a munkaterveinkből. Már csak azért sem, mert a társadalmi elvárásokon túl magának a kutatásnak is szüksége van ezekre az összegző művekre. Ennek a felismerésnek a jegyében döntött úgy a Történettudományi Intézet vezetősége, hogy az egyre inkább nemzetközivé váló intézeti kutatások mellett újra-, vagy elindítja azokat a nagy vállalkozásokat, amelyek bizonyos értelemben meghatározóak az intézeti identitás számára, és amelyek a korábnál sokkal szélesebb közönség előtt teszik láthatóvá az intézetben folyó kutatómunkát. Ez a szándék vezetett az *Adattárak* sorozat, a *Magyarország történeti atlasza*, *A Magyar Királyság történeti kronológiája* és egy tizenkét kötetes *Magyarország története* munkálatainak megkezdéséhez. Az ambiciózus kezdeményezés természetesen csakis egy olyan rendkívül felkészült, fegyelmezett és hosszú idő óta nagyon komoly alap kutatásokat végző munkatársi gárdával képzelhető el, mint amely a Történettudományi Intézetben az elmúlt évtizedekben összeállt. A munka első eredményei: *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája, 997–1526* és *Magyarország történeti atlaszájának 1526 és 1711 közötti kötete* 2023 végén hagyják el a nyomdát. Az atlasz jelen kötetét rövidesen követik a sorozat további, a középkori és a 18–19. századi történelmünket bemutató darabjai.

Mint utaltam rá, egy ilyen nagyszabású munka aligha születhet meg előzmények nélkül. Az intézetben folyó kutatások az 1990-es évek végétől egyre nagyobb hangsúlyt helyeztek a folyamatok térbeli ábrázolására, a történeti topográfia megjelenítésére, ennek köszönhetően alig jelent meg olyan monográfia vagy tanulmány, amely – amennyiben ez releváns volt – ne tartalmazott volna térképeket. Ezek a térképek nem illusztrációs céllal készültek, hanem a tanulmányok és kötetek szövegeinek egyenrangú társai voltak, amelyek – akárcsak a jegyzetek vagy forrásközlések – az írások elengedhetetlen és szerves tudományos apparátusát jelentették. Mindez persze aligha valósulhatott volna meg az intézetben 1995 óta dolgozó Nagy Béla térképész szaktudása, kutatói szenvedélye és hatalmas munkabírása nélkül. Ahogyan a térképek az írások szerves részeivé váltak, úgy lett Nagy Béla számos intézeti munkatárs és intézeten kívüli kutató társszerzője. Immár tízezres nagyságrendű térképei mindenhol jelen vannak a magyar történészek hazai és külföldi publikációiban.

Ez a negyedszázados közös munka teremtette meg azt az alapot, amelyre építve a jelen történeti atlasz munkálatai épültek. A rendelkezésre álló gazdag térképanyag ellenére előforduló hiányok szám-bavétele, az atlasz tematikájának és tartalmának pontos megtervezése, majd az anyag szerkesztése Oborni Teréz főszerkesztő, illetve Pálffy Géza és Varga Szabolcs szerkesztők érdeme. A szerkesztőség nemcsak a több mint harminc szerző munkájának koordinációjában végzett példás munkát, hanem a térképek tervezésében és különösen a magyarázó szövegek szerkesztésében. Ez utóbbi egyáltalán nem volt könnyű feladat, hiszen nagyon rövid terjedelemben kellett olyan háttérrel nyújtani, amely tényleges segítséget ad a különböző előképzettségű és érdeklődésű olvasók számára a meglehetősen komplex információanyagot közlő térképek értelmezéséhez. A legfontosabb évszámok és személynevek pontos közlése mellett arra törekedtünk, hogy a térképre vetített adatok értelmezése során a legújabb kutatási eredményeket is bemutassuk. Atlaszunkban a helynevek, amennyiben az adott település a korszakban rendelkezett magyar megnevezéssel, mindig magyarul vannak feltüntetve. A délvidéki, illetve a külföldi helynevek természetesen az adott országokban a 16–17. században használatos névalakban szerepelnek.

A munka eredményeként az olvasó két időrendi (1526–1606, 1606–1711) és azon belül négy tematikai egységben (hadtörténet; polgári, katonai, egyházi igazgatás; gazdaság; kultúra, oktatás, demográfia, etnikum, felekezet) összesen 180 darab, az adott témakör jelentőségéhez, jellegéhez igazodó méretű térképet vehet kézbe. A kötettel valóban minden, történelem iránt érdeklődő olvasót szeretnénk elérni, ezt a szándékunkat segíti a gazdag tartalmat nagyon igényesen bemutató forma, amely a Történettudományi Intézet Tudományos Információs Osztálya, elsősorban a kiadási munkálatokat irányító Kovács Éva osztályvezető, valamint Ördög Virág olvasószerkesztő és Podhorányi Zsolt tördelőszerkesztő és könyvtervező munkáját dicséri.

Bízom benne, hogy mindenki, aki kézbe veszi kötetünket, nagy örömmel és haszonnal forgatja!

Budapest, 2023. november 15.

Molnár Antal
igazgató